

СКОПСКЕ ГАЈДАРЦИЈЕ И ЊИХОВИ МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ.

У јулу 1923 године био сам месец дана у Јужној Србији, ради упознавања народне музике у њој и ради бележења народних мелодија. Том приликом нашао сам у Скопљу, на левој страни Вардара, у старом делу вароши, у улици 108, број 16, једну малу радионицу народних музичких инструмената и врло сам се заинтересовао за њу. Како сам тада журио да што више проведем у народу, ја нисам имао времена да јој поклоним више пажње. Међутим прошлога сам пролећа и лета провео у Јужној Србији много дуже, читава четири месеца, од почетка марта до краја јуна, те сам био у могућности да и овој радионици поклоним много већу пажњу, да је у више махова посетим, да у њој проведем по читаве сате и да побележим многе ствари, које су, надам се, од интереса за познавање наше народне музичке културе. Моје су белешке у следећем:

Гајдарџиница. — Радионица музичких инструмената у Скопљу назива се *гајдарџиница*, радници у њој *гајдарџије*, а занат *гајдарџиски*. У целој Јужној Србији постоје само две такве радионице, и то једна у Прилепу и ова у Скопљу.

Гајдарџиница у Скопљу је мала радионица, у коју се улази уз три високе камене степенице. (Слика 1.). Кад се у њу уђе, онда се виде: десно од улаза *шорно* (дребанк), а лево две *машкапе* (утврђене бургије које се обрћу *гудалом*). Једна је машкапа тако постављена да се на њој може радити стојећи, а друга — седећи. Иза друге, а уз сами зид, је седиште за радника, који на њој ради. По зидовима радионице повешани су разни алати, а у висини, од прилике, на два метра, пободене су у зиду летве, преко којих су наслане шимширове мотке да се суше. У једном углу радионице је орманчић са готовим инструментима или њиховим деловима, а у другом су углу набацани рогови од бивола и волова. (Сл. 2.).

Радионица је, као и толике друге у Скопљу, од најслабијег материјала и у страшном стању. Зидови су испроваљивани, а кроз таван и кров види се небо. Затвара се дрвеним капцима, који се преко дана скидају.

Гајдарџиски занат. — *Гајдарџиски занаш* има за предмет обраде народне музичке инструменте. Изгледа да овај занат у Скопљу није давнашњег порекла. Он је најпре припадао народу, који је, као и друге своје потребе, израђивао и народне музичке инструменте, или је по селима било нарочитих мајстора за њих, који су своје израђевине носили на пазаре и продавали. Данас се по селима око Скопља израђују још само кавали и дудуци. По казивању данашњег скопљанског гајдарџије, неки његов рођак дуго је скитао по Јужној Србији и изучио више заната, па и гајдарџиски. Како у Скопљу не беше до тога доба никога ко би се овим занатом бавио, он се настани у Скопљу и отпоче радити гајдарџиски занат.

Уз гајдарџиски занат иде још и *занаш чешљарски*. Пошто од рогова из-

ваде делове zgodne за инструменте, гајдарџијама увек остају делови који се не могу ни на шта друго да упоуребе осим за чешљеве. По томе је чешљарски занат код гајдарџија споредног значаја. Врхови рогова, који нису zgodни ни за чешљеве, продају се чибугџијама, да ови из њих израђују муштиккле.

Гајдарџијски занат нема свог еснафа, већ се, пошто и он обрађује дрво, придружио еснафу столарском. Због малог броја оних који практикују овај занат, не постоје ни мајсторски испити, јер их немају пред ким полагати.

Израђевине скопских гајдарџија продају се сељацима, а израђевине прилепских, сем што се придају сељацима, још се, како сам обавештен, извозе и за Солун.

У прилепским се гајдарџијама не израђују двојнице, јер оне тамо нису у употреби. Сви остали народни музички инструменти, који се израђују у Скопљу, израђују се и у Прилепу.

Гајдарџије у Скопљу. — *Гајдарџија*¹ је мајстор, који израђује народне музичке инструменте. Ти су инструменти: *гајде*, *кавал*, *дудук*, *шупељка*, *двојнице* и *зурле*. (Сл. 3.).

У радњи о којој је овде реч свега су два гајдарџије и то отац *Вељко Јаневић* и син му *Панчо*. (Сл. 1.). Вељко је рођен у селу Бадеру (између Скопља и Велеса). Још као врло млад дошао је у Скопље да код неког свог рођака изучи гајдарџијски занат. Пошто је занат изучио, врати се у своје село, где је неко време радио овај занат и свирао у гајде. Пре дваестак година умре у Скопљу његов рођак, гајдарџија, и Вељко напусти село и дође у Скопље да настави гајдарџилук, пошто нико у Скопљу није разумевао тај посао. Вељко сада има око педесет и пет година, а син му Панчо око тридесет. Син је изучио занат код оца и врло је добар мајстор. Ово ће, по свој прилици, бити последње гајдарџије у Скопљу, јер како је, због слабе тражње народних музичких инструмената, овај занат у опадању, то се нико више и не одаје изучавању његовом.

Алати. — Гајдарџиски алат је доста примитиван. Њега израђују или Цигани или шлосери. Има и нешто алата који су фабричног порекла. Ово су главни алати: *пила* (врста већих тестера), *тесла*, *сврдал* (има их разне дужине и дебљине), *шорно* (дребанк), *ножеви за шорно*, *стакло*, *глето* (длето), *шурџије*, *машкапа са гудалом* (утврђена бургија), *менгемо* (менгеле), *шестерице*, *пергел* (шестар), *компас* (справица, у виду шестара, за мерење дебљине инструмента), *криви ножеви* (справица за чишћење унутрашњих делова рупица на инструментима), *мешар*, *шариљке* (за шарање инструмената), *шочило* и друге ситније алатке. (Сл. 2.).

Од свију горе наведених алата најважнију улогу имају: пила, тесла, сврдал и торно. Пила је фабрични производ, тесле и сврдлове, као и многе друге гвоздене алатке, граде Цигани ковачи. Све дрвене делове код торна израђују саме гајдарџије.

Материјал. — Главни материјал за израду народних музичких инструмената јесте *дрво* и *рог*; за овима долазе *пирска*, *шевар* и *блех* и, најзад, *мешалне жице* и *мешални прах*.

Од свију врста дрвета највише се употребљава, и у Скопљу и у осталој Јужној Србији, *шимширово дрво*, јер је врло јако и јер га има по тамошњим планинама у довољној количини. Поречке планине су пуне шимшира. Арнаути иду тамо, секу га, товари на магариће, доносе у Скопље и продају. Сирово шимширово дрво смешта гајдарџија у своју радионицу, на летве, у зиду утврђене, близу тавана, те се, најмање годину дана, суши. Кад је дрво довољно суво узима се у рад.

И друго се дрво употребљава за инструменте: *шљивово*, *јасеново* и *јавово*. И оно се мора на исти начин, пре обраде, сушити.

Рогови се употребљавају само од *бивола* и од *волова*. Рогови се купују

¹ Напомињем да се именом гајдарџија назива у овим крајевима и свирач који свира у гајде.

од касапа и кожара, и данас се сирови плаћају десет динара ока. Пошто се исуше избаци се из њих срж, па се употреби само онај спољни, тврди део; Пре прераде морају се рогови кувати; само се делови за криваље код гајда не кувају. Рогови се кувају да омекушају за рад и да не пуцају.

Трска се употребљава за израду пискова. За ту сврху употребљава се тако звана *солунска трска*, која расте од Велеса па на југ. Брдари купују ту трску за израду зубаца на брдима. Тање и за њих неупотребљиве делове трске брдари продају гајдарџијама да из њих праве пискове.

Шевар се употребљава само за пискове код зурла, а набавља се од рогожара.

Блех се употребљава за израду једног делића код зурла, који се зове *међник*.

Металне жице и метални прах служе за украшавање појединих инструмената.

Распрострањеност музичких инструмената у Јужној Србији. — Распрострањеност појединих народних музичких инструмената у Јужној Србији је оваква: Гајде су распрострањене готово по целој Јужној Србији, изузев Косова. У гајде свирају искључиво Срби, и то кад су већ у зрелијим годинама. Као деца и младићи припремају се за свирање у овај инструмент на гајдуници, идући са стоком. — Кавал је највише распрострањен по Косову и по крајевима где Арнаути живе. — Дудук је распрострањен у северним крајевима Јужне Србије: око Куманова и по местима око њега. Идући на југ, дудук је све ређи. — Шупељка је распрострањена свуда по Јужној Србији, а нарочито у околини Скопља; и у њу највише свира српска чобанчад. — Двојница има око Скопља и Велеса. У двојнице свирају Срби, али око Скопља и Арнаути. — Зурла има по целој Јужној Србији, управо свуда где има Цигана, јер они највише и свирају у њих. Само се у велешком крају нађе и по који Србин да дува у зурле. У *мале зурле* се свира у главноме у Куманову, Гиљану, Приштини, Митровици, Гостивару, а у *велике зурле* се свира у Тетову, Скопљу, Велесу, Прилепу, Битољу, Штипу, Кочану, Кратову и тако даље.

Израда музичких инструмената. — Први посао при обради дрвета или рога за инструмент је *сте кројење*. Кројење значи вађење делова из дрвета или рога, који су zgodни за изврстан инструмент или за делове појединих инструмената. Кројење се врши пилом. Пошто се кројење сврши, онда се рог премаже с оне стране где је пила резала, зејтином, да не би с те стране добио *кашмер*, то јест да не би напукао. Код рога може бити и *природног кашмера*, такав се рог не употребљава. Природни катмер је пукотина у унутрашњости рога у облику круга или полукруга, а катмер који се појави после резања је проста напуклост на месту где је резан. После премазивања рогови се кувају, и тек онда се *делкају шеслом*. Делкањем се скројеном делу од дрвета или рога даје још одређенији облик онога чему треба да служи.

За тим настаје *бушење*. Бушење се најпре врши маткапом, а после сврдлом. Маткапом се најпре на инструменту направи ужа рупа, а затим сврдлом већа. Од величине инструмента зависи који ће се сврдао употребити.

Тек сад доспевају инструменти или њихови делови до торна. На торну им се да дефинитиван облик, и ту се ножевима и стаклом угладе. Још док је инструмент на торну обележе се места за *дупке* (рупе) за *прсте* и направе се потребни украси и лежишта за металну жицу којом ће се инструмент обавити. Кад се инструмент скине са торна, избуше се на њему потребне дупке, обавије се жицом ако се хоће, уметну се други потребни делови и изврши *шарање шарилџом*. У шаре се утисне прашак од метала, и најзад се цео инструмент углача.

Инструменти. — *Гајде*. — Најсложенији од свију народних музичких инструмената, који се израђују у гајдарџици у Скопу, јесу гајде. Делови гајда су ово: *мешина*, која се прави од штављене јареће коже. Због јачине јарећа је кожа боља од јагђеће. Кожу штаве *ћурчије*, па је продају гајдарџијама.

При штављењу се пази на то да длакава страна остане недирнута, и та је страна унутрашњост мешине. Мешина има шест отвора: три на горњем и три на доњем крају. На доњем крају, изнад отвора, она се скуп и чврсто увезе канапом, тако да је с те стране потпуно затворена. У сваки, пак, од горњих отвора утврди се по једна *главина*. У прву главину се усади *дуваљка* (сл. 4.) са једном *клапном* (вентилом) од коже. Клапна је на оном крају дуваљке, који улази у главину. У другу главину се усади *гајдуница* (сл. 5.), а у гајдуницу *криваља*. Гајдуница и криваља заједно чине једну цев. У оном делу гајдунице, који улази у главину, налази се *писак*. У трећу главину усади се *прдак* (сл. 6). Прдак је састављен из три цеви, које једна у другу улазе. Онај део прдака који је у главини има такође *писак*.

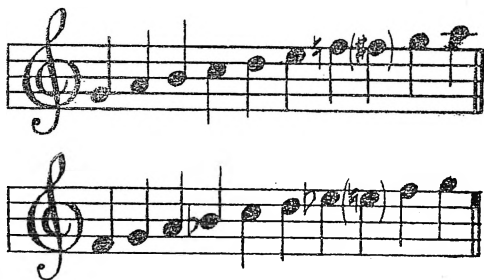
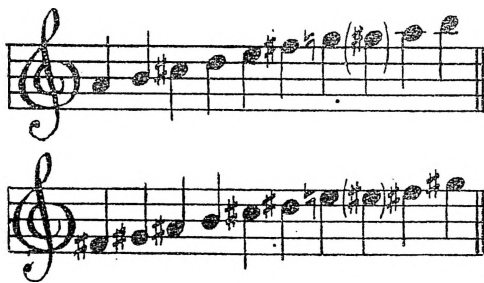
Сви ови делови гајда или су од јаког дрвета (највише од шимшировог), или су од рога. Само је криваља увек од рога, јер је рог јачи од сваког дрвета. Пискови су од солунске трске.

Најкраћи део на гајдама јесте дуваљка. То је цев кроз коју се дувањем утерује ваздух у мешину. Клапна, којом је снабдевена дуваљка, брани да ваздух из мешине лако напоље изађе.

Гајдуница је дужа цев, која није свуда подједнаке шупљине. На крајевима јој је шупљина већа, а у средини мања. Има девет дупки (рупа) неједнаке величине. Прва, највиша, је најшира, али је понова затворена и само јој је остављен један мали отвор кроз који је провучена узана, кратка цевчица од трске, која се пружа до половине шупљине гајдунице. Ова се цевчица не види цела, већ јој се споља види само мали отвор за велики прст десне руке. Та се цевчица зове *зиване*. На супротној страни од зиване налази се доста велика рупа за палац десне руке. Остале рупе с предње стране иду овим редом: три веће, једна мања, па две веће. Последње две су на криваљи. На доњем делу криваље, са десне стране, налази се једна рупа, која се зове *гласник*. Десном руком се хватају три предње и задња рупа у горњем делу гајдунице, а левом руком четири доње рупе. Гласник је увек отворен.

Прдак је најдужа цев код гајда.

Од величине гајдунице зависи и висина тонова код гајда. Ја сам забележио тонове четири разне гајдунице. Свака од њих дала ми је обим тонова једне *dur*-ске са униженим вођом и још једним тоном више. Тоновима тих гајдуница јесу ови:

Вођа скале појављује се као прави вођа само онда, ако се у гајда врло јако дува. Иначе се код равномерног дувања појављује увек за пола степена ниже него што би требало да буде, те сам га ја тако редовно и обележавао. Последњи, највиши тон на гајдуници добија се кад се сви прсти (и палац) dignу. Не треба мислити да су тонови на гајдама, што се висине тиче, потпуно чисти. Како се одређивање рупа на гајдуници врши *мериљком*, која је за све величине гајдуница иста, то се по себи разуме да се одстојања рупе од рупе одређују више од ока, и да према томе нису увек тачна. За корегирање појединих тонова на гајдуници, гајдарџије свирачи употребљавају восак, који, помоћу нокта од орла, улепљују око појединих рупа, и на тај начин дотерују дотични тон. Моје је мишљење, да би, код правилно пробушених рупа на гајдуници, вођа

отпао, то јест био би за пола степена нижи, управо онако како сам га ја увек схватио и забележио.

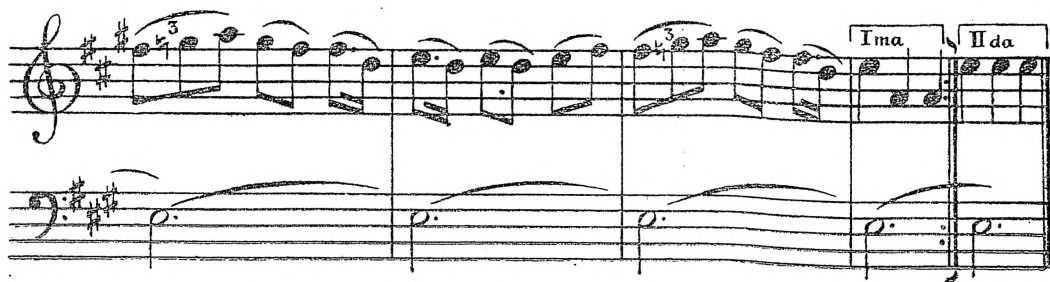
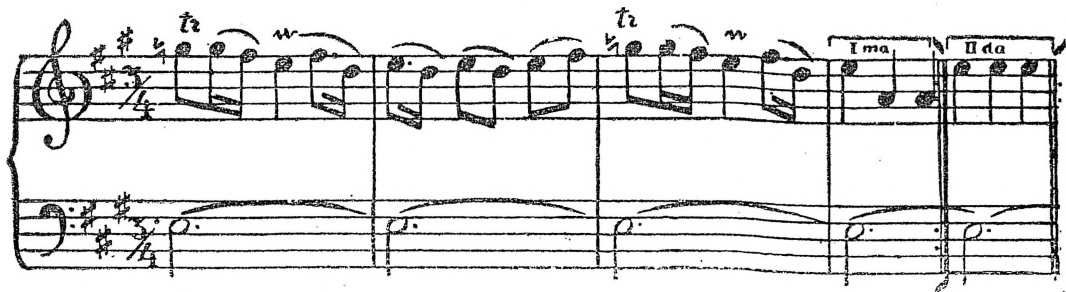
Има још неких виших тонова на гајдуници, који се добијају кад се тихо дува, а прсти један за другим, почев од најнижег па на више, дижу. Ови тонови нису у употреби.

Упоредо са мелодијом, која се на гајдуници изводи, звучи и прдак. Тон прдака је за две октаве нижи од тона доминанте на гајдуници.

Игре, које сам овде забележио, а које се на гајдама свирају, старијег су датума. Гајдарџија, који је правио ове инструменте, био је, као што је напред поменуто, и гајдарџија — свирач у селу. Он ми је и одсвирао неколико игара, напомињући ми да он зна само старинске игре да свира. Ево тих игара;

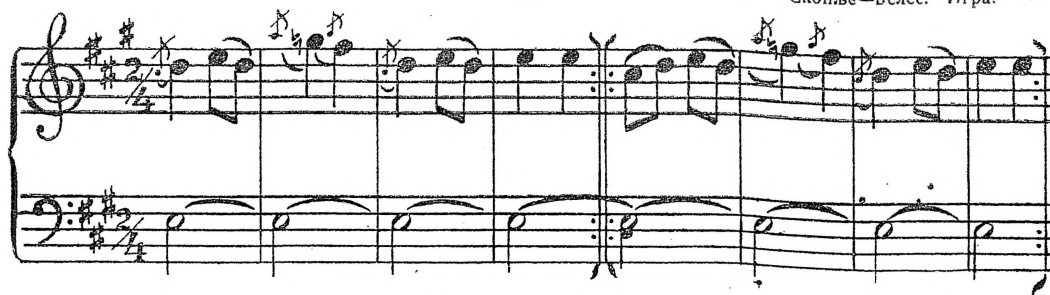
Право

Скопље—Велес. Игра.

Повраћена

Скопље—Велес. Игра.

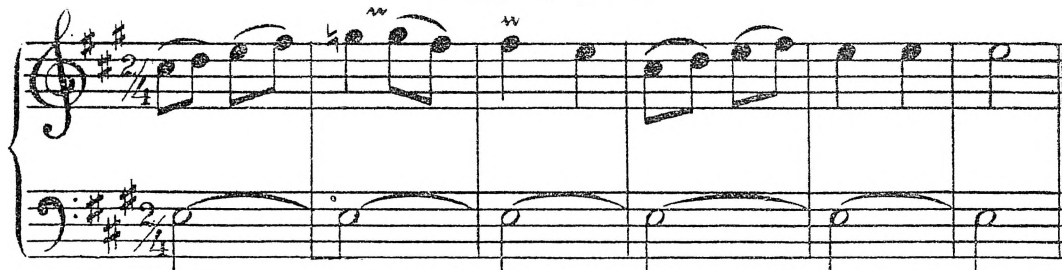
Стара повраћена

Скопље—Велес. Игра.

Стара кршена

Скопље—Велес. Игра.

У бас кључу је тон прдака. Ако се, пак, неће да прдак бруји, то се просто увије мешина онде где је прдак у главину углављен, те се на тај начин цев затвори и прдак престаје да дејствује.

Ове игре играју и мушки и женски, али увек одвојено једно од других. Има игара које играју само мушкарци, као на пример *Тиквешка*, или како коловођа обично узвикне: *Стару Тиквешку*. Но ја нисам могао, због оскудице у времену, да напишем ни једну игру више. Мушкарци обично играју игре које су теже за играње.

До ослобођења никад нису мушкарци играли у истом колу са женскињем. Највише су играли само мушкарци, а жењскиње је стајало око њих и посматрало. Ако би жењскиње изјавило жељу да и оно игра, онда гајдарџија отпочне да свира лакшу игру, и онда би се образовала два ора, то јест једно за мушкарце, а друго за женскиње.

Још ми је гајдарџија рекао да се горње игре свирају и надудуку и на шупељки.

Кавал. — Кавал је шесдесет до седамдесет сантиметара дугачка цев од јасеновог дрвета, која у доњем делу са стране има више рупа. При изради кавала поступа се на исти начин као и при изради других инструмената, само се при раду мора обраћати већа пажња, јер је инструмент доста дуг, а дуварови му морају бити врло танки. Због тога што је кавал тако нежне конструкције, он се лако може искривити или разбити. Да би кавали остали увек прави, направи се од буковог дрвета виљушка са два крака, дужа но кавал, па се на сваки од тих кракова надене по један кавал и ту увек стоје, сем кад се у њих свира. Дрвени кракови чувају да се кавали не искриве. (Сл. 7).

На доњем делу кавала има осам рупа за прсте, од којих су седам с предње стране, а осма је позади, нешто више од осталих рупа. При одређивању места за рупе на кавалу, поступа се овако: На средини кавала отвори се једна рупа. Над њом се за два и по сантиметара отвори највиша предња рупа. Остале се рупе ређају све по два и по сантиметара једна испод друге. Позади, изнад осталих, се отвори рупа за палац. Од последње рупе па до краја има, од прилике, двадесет сантиметара. На томе простору су три рупе, и то једна на средини тога простора с преда, а друге две, нешто ниже, са стране. Те три рупе зову се *гласнице*, и на њих се не стављају прсти.

Као што је речено, у кавал свирају највише Арнаути. Свирају, обично, два свирача у два једнака кавала. Један свира мелодију а други *држи глас*, то јест прати га у једном тону. Често и обојица свирају исту мелодију, а остало друштво пева.

На кавалу се никад не свирају игре, већ само песме, јер кавал има слаб и нежан тон, који није за игру. „Од како се свет саздао, кавала је прва свирка“, вели тамошњи народ. Верује се да кад овце пасу, а кавал свира, оне су врло веселе.

Дудук. — Дудук (сл. 8) се обично прави од шљивовог дрвета, и то само због лепе боје тога дрвета. Али како у Јужној Србији има ретко шљивовог дрвета, то су гајдарџије упућене на то да дудук праве од шимшировог дрвета. Због своје чврстине и лакоће, шимширово је дрво најзгодније не само за израду дудука, већ и многих других народних музичких инструмената.

Дудук се састоји из свега два дела: прво, *дудук*, то јест једна дужа дрвена цев са рупама с предње стране, и друго, *данце*, то јест једно зарубљено

парченце дрвета, које с горње стране затвара дудук. Између данцета и обода дудука, са задње стране, оставља се једна мала рупа за дување, која се зове *писак*, а испод писка је један прорез у дудуку, који се назива *прозор*.

Бушење рупа на дудуку бива на овај начин: Док је дудук још на торну, нађе му се средина и обележи се. На том ће се месту с предње стране дудука отворити прва рупа. За тим се означавају места за остале рупе, и то тако да одстојање од прве на ниже до друге и од друге до треће буде подједнако. Одстојање од треће до четврте рупе треба да је дуже за половину дужине одстојања између горњих рупа. Одстојање од четврте до пете и од пете до шесте је исто као и од прве до друге и од друге до треће. Од шесте рупе до краја дудука треба да остане онолико простора, колико има од треће до четврте рупе. Ово се размаравање врши пергелом (шестаром).

Кад су означена места за рупе и удубљења за жицу, ако се хоће дудук жицом да украси, онда се он скида са торна, буше се рупе, намешта данце, а испод данцета, са задње стране, изреже се прозор. Овим би био дудук готов, али ако се хоће да се дудук и украси, онда настаје *врзујење*, то јест везивање дудука жутом жицом или украшавање шариљком. Шариљком се површина дудука избоде, па се у те шарене убоде утискује метални прах.

Шупљина дудука није свуда иста. На доњем крају, и то са свим при дну, шупљина му се нагло сужава.

Дужина дудука варира од двадасет до шездесет сантиметара.

На дудуку се свирају понајвише игре, и то оне исте које се свирају и на гајдама.

Шупељка. — Шупељка (сл. 9) је најпростији музички инструменат. То је једноставна цев од шимшировог дрвета, или од једноставног бивољег рога. Шупељка је дугачка двадесет до тридесет сантиметара и с предње стране има шест рупа. Места, где ће се која рупа на шупељци отворити, налазе се на овај начин: Док је шупељка још на торну, нађе јој се средина и обележи. Ту ће бити једна рупа. Затим се шестаром подели доњи део шупељке на шест једнаких делова и на крају сваког дела, све до петог, означи се место где ће бити по једна рупа. На тај начин обележена су места за пет рупа. Шеста се рупа не отвара доле већ се отвора на истом одстојању изнад прве. Бројем 1 означио сам половину и уједно и прву рупу која се на шупељки нађе. Остали бројеви показују, такође, нађена места за рупе, а словом N означио сам простор при дну шупељке где је требала доћи шеста рупа, али је на њено место направљена нова рупа изнад прве.

Шупљина шупељке је свуда једнака, само што је при дну нешто ужа.

У шупељку се свирају и игре и песме. Игре су исте које се и на дудуку свирају.

Двојнице. — Двојнице се праве од јасеновог дрвета и нису ништа друго до два изједна, један поред другог, начињена дудука. Облик им је плоснате дашчице, кроз коју су пробушене две шупљине дудука (сл. 10). Због тога што су двојнице направљене из два дудука добиле су и име. Разлика је од дудука у томе што су код двојница писак и прозор и на једном и на другом дудуку напред окренути и што на једном (левом) нема никаквих рупа. Како двојнице нису ваљкастог облика, то се за њихову израду и не употребљава торно, већ само тесла.

При свирању у двојнице дува се у обадва писка у један мах. Ако се при том на десном дудуку затворе све рупе добијају се два једнака тона, то јест најдубљи. Мелодија се, кад се свира, изводи само на десном дудуку двојнице, а тон левог дудука прати мелодију.

Тон двојница је елегичан. На њима се већином импровизирају мелодије неоређеног ритма. Овај инструменат није ни за игре, ни за песме, већ се њиме највише забављају чобанчад и рабације, кад су на путу.

Зурле. — Зурле су облика дуже цеви, чији се доњи крај шири у левак (сл. 11). По величини зурле се деле на *мале зурле* и *велике зурле*. Мале зурле се праве од шимшировог а велике зурле од јасеновог дрвета. Израда пак и једних и других је подједнака, сем што се разликују у броју гласница.

У горњи део зурла углављен је засебан, шупаљ делић, који се назива *славец* (сл. 12). Онај део славеца који у зурле улази, дугачак је око седам сантиметара, и при доњем крају је тако усечен да се завршује са два дужа листића. У горњи део славеца усађује се дужа метална (блехана) цев. Та цев је при врху снабдевана попречном блеханом плочицом, која не допушта да цев у славец пропадне. Цео се тај метални део назива *међник*, ма да бих ја рекао да међник треба назвати попречну блехану плочицу. У горњи део међника увлачи се *писак*, који се прави од шевара и који је концем увезан. У горњем делу писак је широк и спљоштен.

Дужина малих зурла износи до тридесет и пет, а великих зурла до шездесет сантиметара.

С предње стране зурле имају седам рупа за прсте. Прва је за три и по до четири сантиметара нижа од врха зурле, а остале су удаљене једна од друге око три сантиметра. На задњој страни, према првој и другој рупи, налази се рупа за пилац. На доњем крају, на шест до седам сантиметара растојања од горњих рупа, налазе се гласнице и то на малим зурлама две спреда и по једна са стране, а на великим зурлама три спреда и по две са стране. Овај однос рупа узет је са великих зурла, и по њему може се одредити однос руда и на малим зурлама.

У зурле свирају, обично, два зурлаша од којих један свира мелодију а други га прати, дувајући тонику или доминанту. Увек се свира у две велике или у две мале зурле, а никад у велике и мале у један мах.

Зурле су носилац источњачке музике. На њима се свирају и игре и песме, али ритам и једних и других је тако неодређен, а украси и вариације тако многобројне да је бележење њихових мелодија врло отежано. Човек би морао бити дуже времена са зурлашима да би се навикао на њихове мелодије и да би их без страха могао ставити у ноте. Ја нисам био у таквој прилици.

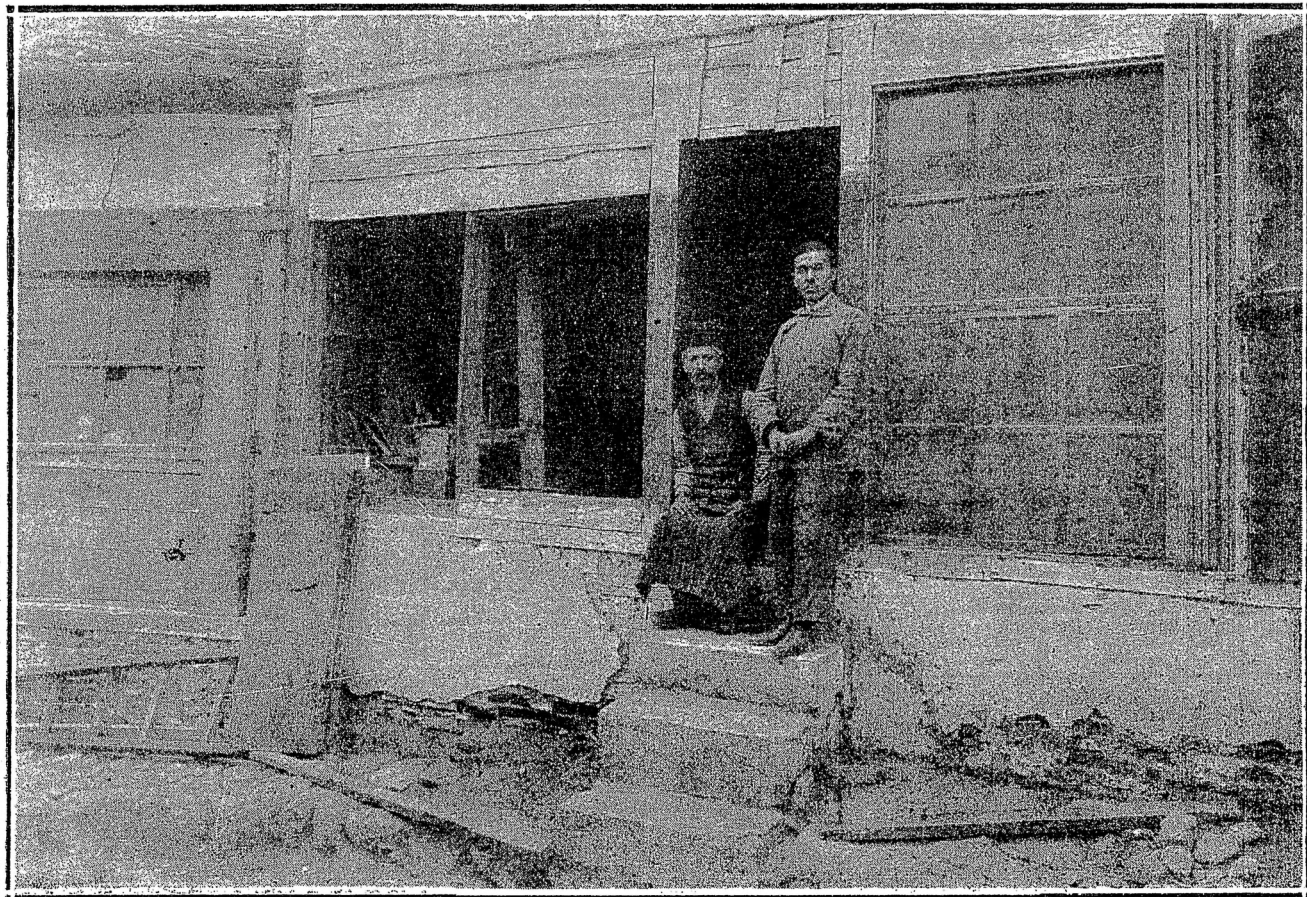
Свирање на зурлама не може се замислити без тупана (бубња). При игрању тупан даје ритам игри. Има случајева где се игра само уз ударање у тупан. За време рамазана иду ноћу по двојица од куће до куће и певају ударајући у тупан. Ако у неком селу нема тупана, онда се он узме под кирију, само да би се обавио обичај за време рамазана. За ту музику свирачи — тупанџије, добијају бакшиш.

ВЛАД. Р. ЂОРЂЕВИЋ.

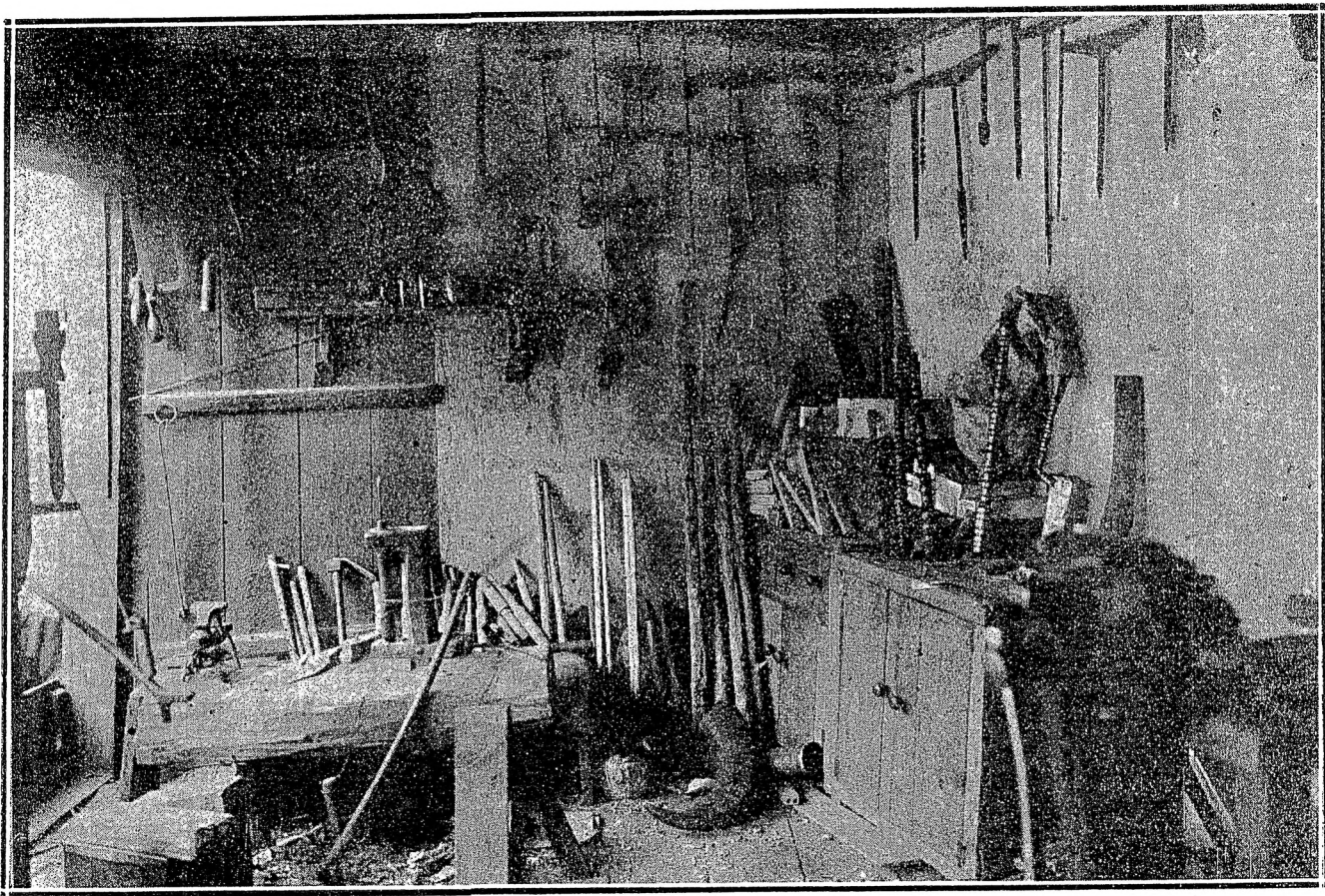
Résumé.

Pendant tout le printemps et l'été de 1925, l'auteur du précédent article, M. Vladimir R. Đorđević, professeur de musique à Belgrade, a séjourné en Serbie du Sud, dans le but d'y recueillir et de noter les mélodies serbes populaires qu'on y entend encore. C'est ainsi qu'il a eu l'occasion, à plusieurs reprises, de visiter une fabrique d'instruments de musique populaires (*gajdardžinica*, de *gajde*, cornemuse) qui se trouve à Skoplje. Il décrit ici les divers instruments que l'on fait dans cette lutherie et la façon dont ils sont fabriqués.

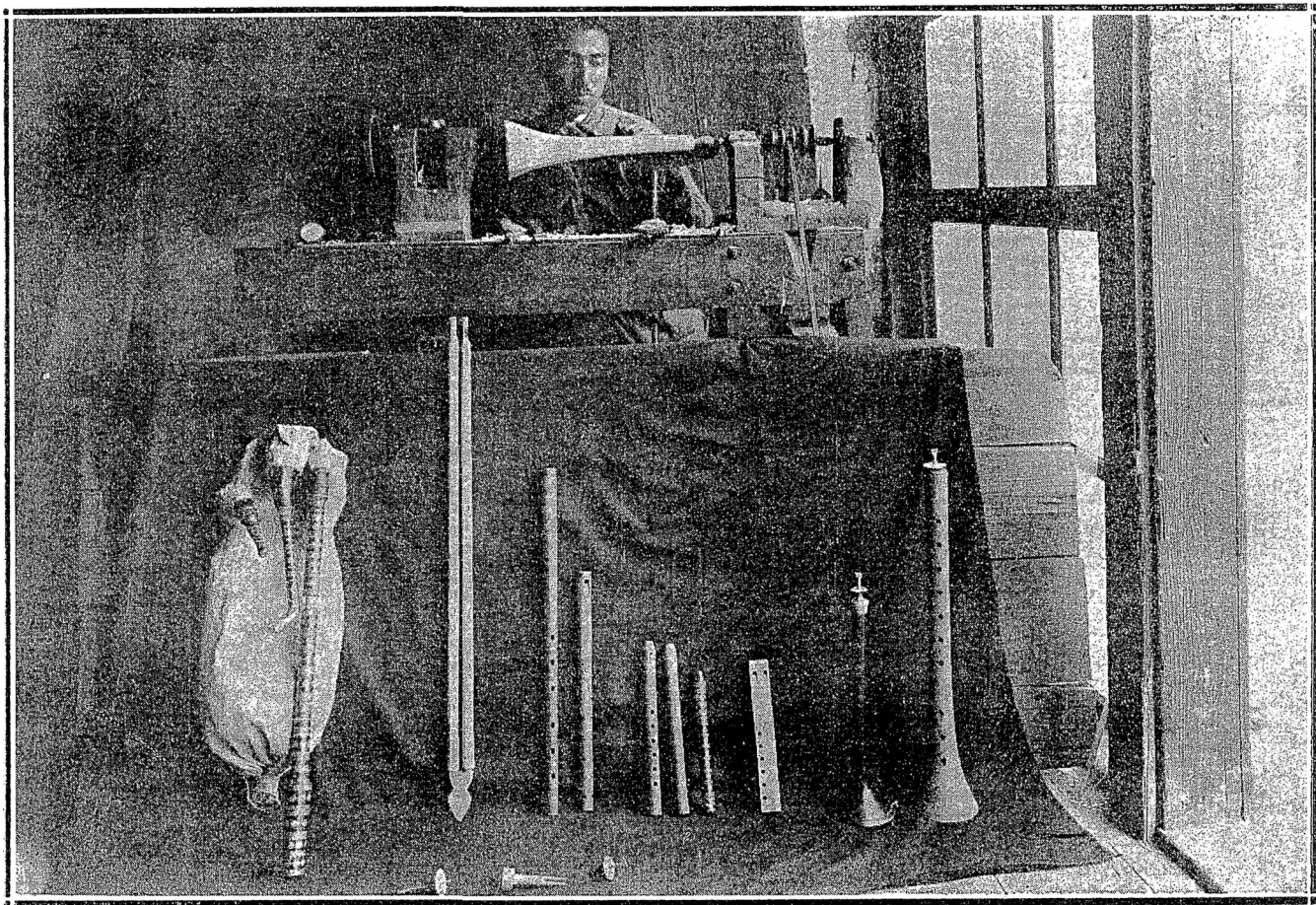
Les instruments de musique populaires, sont les mêmes en Serbie du Sud qu'en Serbie du Nord. Ce sont les suivants: *gajde* (la cornemuse), *kaval* (fig. 7), *duduk* (fig. 8), *šupeljka* (fig. 9), *dvojnica* (fig. 10) et *zurle* (fig. 11). Tous ces instruments sont encore très primitifs. Ils sont faits d'outre de chevreau (pour la cornemuse), de bois, de corne, de roseau, de jonc et de métal. On emploie en outre le métal, sous forme de fils et de poudre, pour les orner. L'auteur a noté quelques mélodies pour cornemuse. Les instruments de musique populaires s'employant de moins en moins, leur fabrication tend à disparaître. Outre la lutherie que l'auteur a visitée à Skoplje, il n'en existe, dans toute la Serbie du Sud, qu'une seule autre semblable; elle se trouve à Prilep.

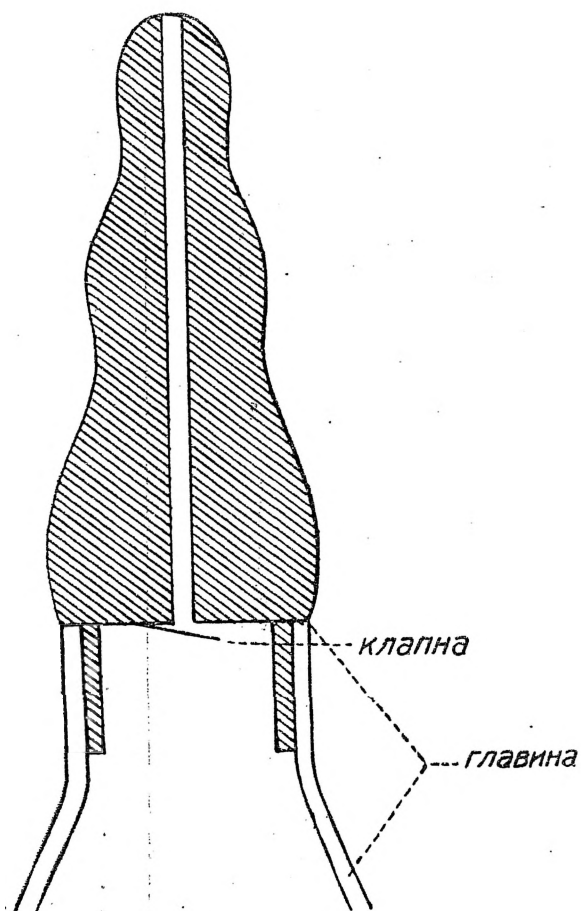
Слика 1. — Гајдариница у Скопљу.

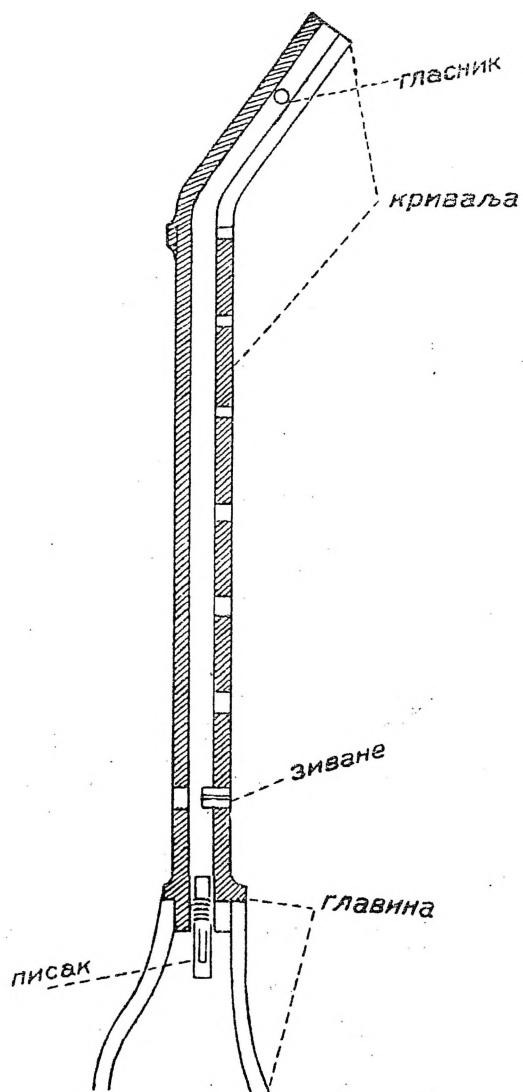
Слика 2. — Унутрашњост гајдарџинице у Скопљу.

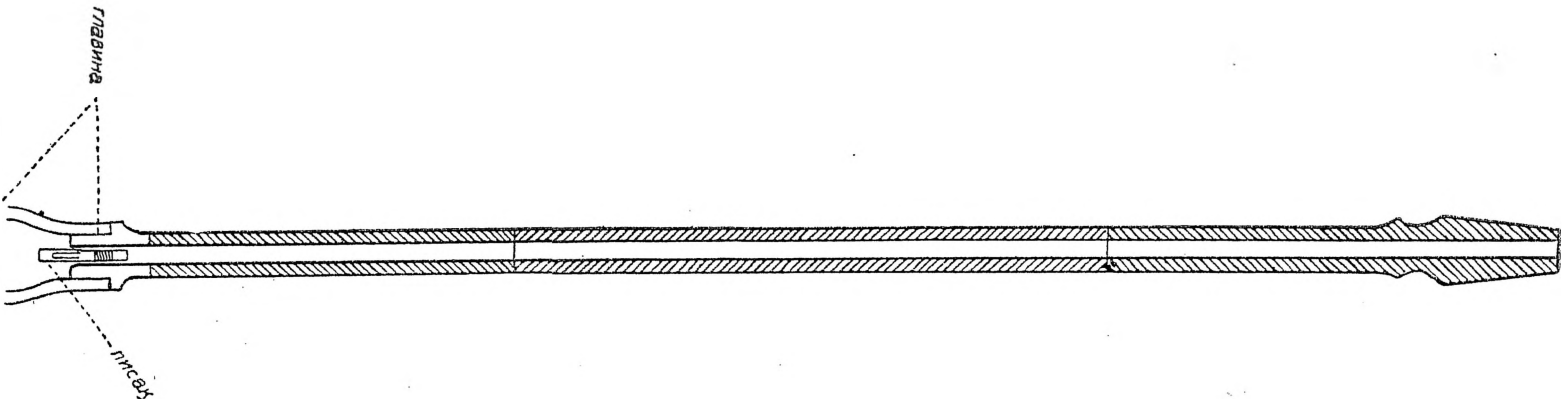
Слика 3. — Народни музички инструменти, израђени у гајдарџиници у Скопљу.

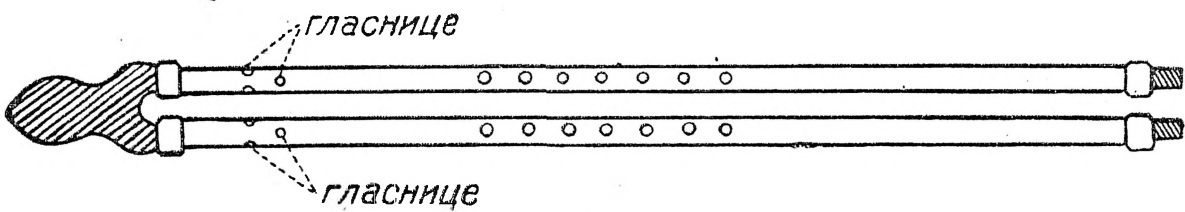
Сл. 4. — Дувалка.

Сл. 5. — Гајдуница.

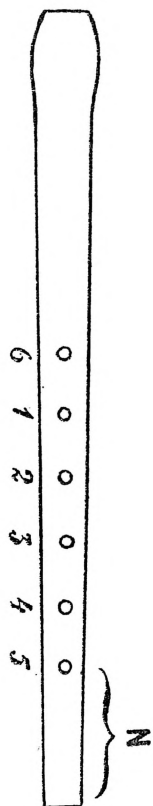
Сл. 6. — Пирџак.

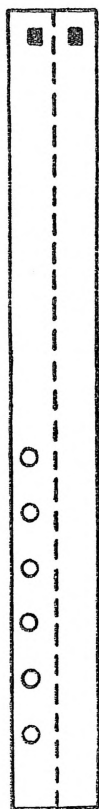
Сл. 7. — Кавали.

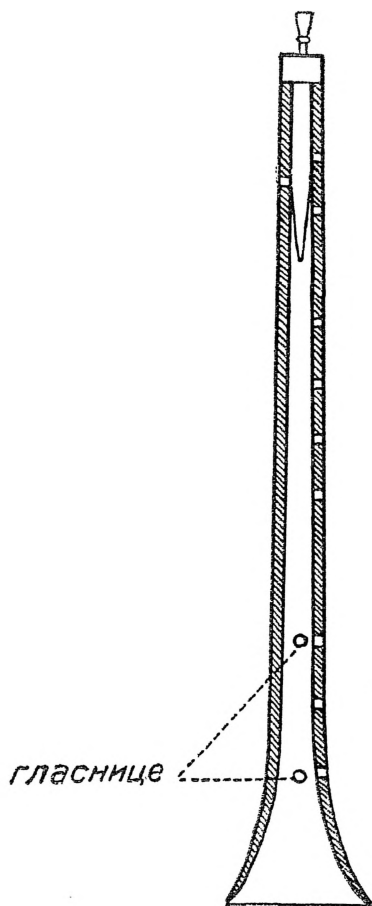
Сл. 8. — Дудук.

Сл. 9. — Шупељка.

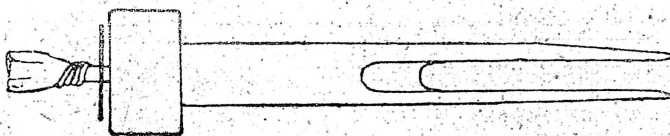
Сл. 10. — Двојнице.

Сл. 11. — Зурле.

ИСПРАВКА.

На страни 389 у деветнаестом реду одоздо, у место: Двојнице се праве од јасеновог дрвета . . . , треба да стоји: Двојнице се праве од шимшировог дрвета . . . ; — на истој страни у трећем реду одоздо, у место: Мале зурле се праве од шимшировог, а велике зурле од јасеновог дрвета . . . , треба да стоји: И мале и велике зурле праве се од јаворовог дрвета. — На страни 396, случајно је изостала слика 12, коју овде доносимо:

Сл. 12. — Славца